

Юрій Володимирович БЕРЕСТЕНЬ
Аспірант кафедри філософії і педагогіки,
НТУ «Дніпровська політехніка»,
пр. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро,
49005, Україна

Yuriy BERESTEN
Ph.D. student of the Department of Philosophy
and Pedagogy,
Dnipro University of Technology,
Dm. Yavornytskoho Ave., 19, Dnipro,
49005, Ukraine

E-mail: beresten@i.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0396-1577>

УДК 355.1

ВІЙНА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Received 1 June 2024; revised 25 June 2024; accepted 28 June 2024

DOI: 10.15421/342410

Анотація

Впродовж останніх 10 років триває збройний конфлікт між Україною та російською федерацією, який 24 лютого 2022 року перейшов у стадію повномасштабної війни з використанням всього арсеналу наявної конвенційної зброї за виключенням ядерної.

Війна стала новою суспільно-політичною реальністю, визначивши на багато років вперед суспільно-політичний та соціокультурний вектор розвитку українського народу та держави, які сфокусовані на організації відсічі агресії окупанта.

Війна як соціокультурний феномен та новий стан буття української нації стала об'єктом дослідження вітчизняного наукового загалу, сформувавши в дослідницькому полі вітчизняної філософської думки новий полемічний дискурс, який прагне інтелектуально осмислити онтологічну природу конфлікту, його засадничі соціокультурні, історичні причини, виявити специфічні ознаки в модусі минулого та теперішнього, дослідити порушення балансу структурної впорядкованості системи організації безпеки, руйнації її запобіжних правових механізмів.

В контексті розвитку сучасного вітчизняного філософського дискурсу зроблено чимало аналітичних спроб охарактеризувати типологічну класифікацію конфлікту, сформульовано відповіді на питання його походження, перебігу, зазначено його деструктивний вплив на стан українського суспільства, його соціокультурну еволюцію під кутом зору різних філософських оптик та дослідницьких програм, сучасних історичних наративів, модерних настанов вітчизняної та західноєвропейської філософії.

В статті досліджено еволюцію поглядів та філософських рефлексій вітчизняних науковців на онтологічні та історичні засновки війни, виявлені проблеми питання дослідницького кола, детерміновані перебігом різних фаз конфлікту.

Ключові слова: *війна, вітчизняний філософський дискурс, типологізації війни, класифікація війни, проблеми війни як соціокультурного феномену.*

THE WAR AS A SOCIO-CULTURAL PHENOMENON IN A CONTEMPORARY UKRAINIAN PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Abstract

An armed conflict between Ukraine and Russian Federation lasts for the past 10 years on and on February 24, 2022 it turned into full-scale war with all arsenal of conventional arm available used, nuclear excluded.

The war turned into a new social and political reality that defined socio-political and socio-cultural vectors of development of Ukrainians and their state – focused on oppression to occupant's conquer – for many years ahead.

The war, as a socio-cultural phenomenon and the new stage of Ukrainian nation became a topic of research of the domestic academic environment. It defined in home philosophical research circles new polemic that aims at thinking through an ontological nature of the conflict, its social, cultural, and historical causes, to reveal its specific character in the past and in the present, to find out where the balance was lost in the structural order of the security, its lawful preventive mechanisms failure.

Many analytical attempts to describe topological classification of that conflict (in the context of the growth of the contemporary philosophical discourse) were conducted. It were given some answers on the question on the roots of the conflict, on its continuity. It was pointed out its destructive impact on the condition of the Ukrainians, its social and cultural evolution from the point of view of different philosophical views and research programmes or contemporary historical narratives, modern principles of the native and Western-European philosophy.

An evolution of the points of view on ontological and historical reasons of the war and philosophical reflections of the native scholars were considered in this article. Some problematic issues, determined by the different phases of the conflict were researched.

Keywords: war, domestic philosophical discourse, war typology, war taxonomy, and problems of war as a socio-cultural phenomenon.

Постановка проблеми.

Початок повномасштабної агресії рф проти України зумовив новий етап розвитку української держави, детермінувавши низку історичних, екзистенціальних та зовнішніх військово-політичних викликів, що постали перед українським народом.

В загальному контексті сучасних військово-політичних подій російсько-українського конфлікту значної актуальності та ваги набуває питання комплексного осмислення феномену війни як об'єкту філософської рефлексії, яке дозволяє виразно виокремити її онтологічні засновки та характеристики, рельєфно визначити деструктивний вплив на українське суспільство, визначити його здатність до побудови нової моделі соціальної мобілізації, орієнтованої на організацію системного збройного опору агресору, подолання внутрішніх перешкод на шляху мілітарної реорганізації соціуму. Даний процес характеризується різким переходом у новий стан суспільно-політичної системи суспільства як адекватна відповідь на загострення кризи, що спричинена зовнішньою агресією країни-окупанта

Новий етап збройної ескалації російсько-українського протистояння, спровокованого агресією рф, створює небезпечні геополітичні передумови для експонентного зростання в сучасному світі військово-політичної напруженості, загострення реальної небезпеки розгортання глобального ядерного конфлікту, який загрожує світу апокаліпсисом, актуалізуючи серед вітчизняних представників наукової спільноти питання щодо комплексного дослідження як самого феномену війни, так й сучасних геополітичних, соціокультурних реалій та суперечностей, що її породжують,

істотним чином впливаючи на кардинальну суспільно-політичну, соціокультурну трансформацію міжнародної системи порядку та безпеки.

Сучасний філософський дискурс вимагає неупередженого критичного й аналітичного вивчення теоретичного ядра феномену війни, чисельних класифікацій та типологізацій війни з огляду на динаміку розгортання, змін різних етапів та фаз напруженого російсько-українського конфлікту, його перебіг, можливі деструктивні наслідки для української держави та суспільства. При цьому самі моделі інтерпретації феномену війни мають неоднозначний характер трактування, що зумовлено, насамперед стрімкою динамікою конфлікту, його різними фазами.

Аналіз останніх досліджень.

На сучасному етапі розвитку вітчизняного філософського дискурсу соціокультурний феномен війни як об'єкт філософського аналізу знаходиться у фокусі уваги вітчизняної наукової спільноти, яка здійснила чимало спроб теоретично осмислити онтологічні, екзистенціальні та соціокультурні виміри, причини та витоки сучасної російсько-української війни як збройної агресії рф, демонструючи виразу еволюційну трансформацію своїх поглядів на природу конфлікту впродовж його темпорального перебігу. Інтелектуальним майданчиком обговорення різноманітних аспектів російсько-української війни стала редакція українського фахового часопису «Філософська думка» за ініціативи якої було проведено низку круглих столів, в яких взяли участь провідні українські гуманітарії [Україна і світ після 24.02.2022. Круглий стіл «Філософської думки», 2023; Лозниця 2023, Війна як соціокуль-

турний феномен. Круглий стіл «Філософської думки» 2022; Війна й суспільство. Круглий стіл «Філософської думки» 2015].

Серед сучасних розвідок, в яких аналізуються засади, соціокультурні причини та характер агресії рф, варто відзначити праці М.Поповича А.Єрмоленка, Є.Бистрицького, Л.Ситніченко, С.Йосипенка, Н.Вяткіної, П.Павленка, С.Лозниці, О.Поліщука В.Шамрай та інших [Бистрицький 2022, 2023; Ситніченко 2022; Бистрицький 2015, 2023; Йосипенко 2023, Вяткіна 2022; Павленко 2022; Лозниця 2023; Поліщук 2023; Пучков, Уваркіна 2023]. Зокрема, А.Єрмоленко, аналізуючи причини конфлікту, наголосив на історичному характері військового протистояння між Україною та Росією, підкресливши ту обставину, що боротьба має аксіологічний вимір, в центрі якого знаходиться право українського народу на відстоювання власної свободи та державної незалежності, засадничих загальнолюдських цінностей [Єрмоленко 2022].

Сергій Йосипенко, осмислюючи теоретичні засади концепту війни в західноєвропейській філософії, констатував крах пацифістської концепції «війни проти війни», постулюючи тезу про те, що війна є неминучим наслідком ірраціонального та насильницького російсько-українського конфлікту та продовженням «довгого ХХ століття» [Йосипенко 2022].

В свою чергу, Євген Бистрицький робить спробу витлумачити російсько-українську війну в контексті боротьби за власну ідентичність, яка набуває виразних ознак війни екзистенційного вибору [Бистрицький 2022; Бистрицький 2023]. В своїх дослідженнях С.Лозниця тлумачить інформаційну війну як конфлікт під час якого застосовується інформаційна зброя, яка «спричиняє цілком відчутні фізично кількісні наслідки як зброя масового знищення людей» [Лозниця 2023].

Мета статті полягає в змістовному аналізі сучасного вітчизняного філософського дискурсу в контексті інтелектуального осмислення феномену війни, соціокультурних та ідеологічних причин, що її детермінували, трансформації поглядів наукової спільноти щодо її загального перебігу та характеру.

Виклад основного матеріалу.

Складність неупередженого та об'єктивного осмислення феномену війни, його концептуальних засад та доктринальних постулатів пов'язана безпосередньо з тим, що він віддзеркалює насамперед різні парадигмальні (досить часто контраверсивні) підходи вчених щодо визначення характеристики війни, які в своїй основі здебільшого ґрунтуються або на теоретичному узагальненні практичного досвіду воєнних дій (К. фон Клаузевіц, Сунь-Цзи) або на філософських засновках, що відображають моральне та нормативно-ціннісне сприйняття воєнного конфлікту як такого в історичній ретроспективі розвитку філософського знання та його окремих доктрин.

На наш погляд, складність аналітичної інтерпретації феномену сучасної війни полягає в тому, що її змістовне витлумачення ґрунтується здебільшого на тих політико-правових вченнях минулого та сучасності, ортодоксальні представники яких розглядали збройне протистояння переважно в контексті політологічних та соціологічних інтелектуальних наративів, що ідеологічно забезпечували та забезпечують засновки політичної доктрини, які змінювались під впливом суспільно-політичних обставин, що визначали систему міжнародних відносин наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Ці підходи здебільшого виходять з прагматичного аналізу суспільно-політичної ситуації, яка оцінює війну в якості дієвого інструменту ефективного вирішення наявної системи суспільно-політичних та економічних протиріч, їх подальшого розв'язання з позицій сили, примусового нав'язування противнику своєї волі.

Зазначимо, що на початковому етапі (2014-2015 роки), коли російсько-українське збройне протистояння було локально обмежене територією Донбасу, вітчизняні філософи розглядали конфлікт в контексті наявних історичних наративів, широко використовуючи для його типологізації терміни «вітчизняна війна», «оборонна війна», які апелювали здебільшого до пострадянської історіософської парадигми, що відображала дослідницьку візію узвичаєної історіографічної традиції

попередньої доби [Війна та суспільство. Круглий стіл «Філософської думки» 2015]. Такий погляд сформувався під впливом раціонального осягнення конкретного історичного досвіду Другої світової війни, апеляції до її військових, суспільно-політичних наслідків, які й були покладені в основу філософської рефлексії.

Дані інтелектуальні спроби здебільшого відображали та конструювали уявлення про тогочасний етап російсько-української війни як територіального локально окресленого збройного конфлікту, що був продовженням жорсткого ідеологічного протистояння на Майдані, зумовленого предметним усвідомленим ціннісним вибором українського суспільства, його боротьбою за ідеали європейської лібералізму та західної цивілізації.

На початку російсько-українського конфлікту він інтелектуально трактувався представниками наукової спільноти здебільшого як «війна за ідеали, європейську систему цінностей, подальші перспективи інтеграції України в західний політико-економічний та соціокультурний простір [Війна та суспільство. Круглий стіл «Філософської думки» 2015]. Таким чином конфлікт тлумачився з етичних позицій та критеріїв етико-правової легітимності як справедлива війна, що стояла на обороні загальнолюдських цінностей й була продиктована інтересами українського суспільства, перспективами його подальшої інтеграції в суспільно-політичний та соціокультурний європейський простір.

В даний період в інтелектуальному полі філософських досліджень йшлося насамперед про розуміння конфлікту здебільшого з правової точки зору, яка маркувала та класифікувала війну як «неоголошену», «гібридну», де головним критерієм, що позначав специфіку конфлікту, була формальна відсутність процедури його юридично-правового оформлення. При цьому відзначалося, що по суті – це мілітарна експансія російської федерації, що ставить перед собою за мету анексію України, яка ідеологічно закамуфльована пропагандистською псевдориторикою, що інтерпретувала конфлікт як громадянський, сутність якого полягала в збройному протистоянні між

центральною владою та сепаратистськими регіонами, які відстоювали своє «право» на вигадану пропагандистами соціокультурну ідентичність «народу Донбасу», що начебто зазнавала системних дискримінаційних утисків за мовною та національною ознакою.

Під гібридним характером війни майже всі вітчизняні мислителі розуміли складне, багаторівневе поєднання різноманітних військово-політичних стратегій, елементів та компонентів опосередкованого та прямого воєнного конфлікту, який супроводжувався потужними інформаційними пропагандистськими кампаніями, маніпуляцією суспільною свідомістю населення сепаратистських регіонів. Зокрема, О.Поліщук слушно відзначив ту обставину, що «гібридна війна» була комунікативним дериватом стратегічної дії або ...- піар-технологією збройного конфлікту [Поліщук 2018]. Самі такі інформаційні технології сприяли ідеологічному оформленню в масовій свідомості населення уявної псевдоетнокультурної ідентичності («народ Донбасу, Луганська, Криму»), яка ставала об'єктом чисельних політичних маніпуляцій.

При цьому сконструйована політтехнологіями нова соціокультурна ідентичність відіграла вирішальну роль в якості «вагомого» аргументу для обґрунтуванні права на інституалізацію квазидержавницьких маріонеткових об'єднань, що створювало начебто легітимні підстави для збройної підтримки та військового захисту з боку РФ [Війна та суспільство. Круглий стіл «Філософської думки» 2015]. Беручи до уваги відсутність формальної правової основи конфлікту, його гібридний характер, дослідники артикулювали природу конфлікту як «війну керованого хаосу», що ставила за мету істотне посилення сепаратистських тенденцій в східних регіонах країни, суттєве ослаблення державної системи управління, владних інститутів, створення чітко окресленої зони постійної військово-політичної турбулентності, що унеможливлювала політичний діалог без посередників, що ставили завідомо несприйнятливі ультимативні вимоги [Війна та суспільство. Круглий стіл «Філософської думки» 2015]. Одночасно, визнавався й асиметричний характер війни, як

закамуфльованого протистояння між Україною та РФ.

При аналітичному розгляді природи конфлікту наголошувалося на тому, що сама «гібридна війна» через відсутність її формалізованого правового статусу є аномальною, «війною без правил», які в правовому відношенні увиразнювали б статусні ролі противників, їх відповідальність за дотримання певних загально визнаних норм ведення конфлікту. Подібний підхід віддзеркалював дещо ідеалізоване та ілюзорне бачення українськими вченими конфлікту через призму практичного виконання нормативних положень міжнародного законодавства, що регламентували різноманітні аспекти ведення воєнних дій [Війна та суспільство. Круглий стіл «Філософської думки» 2015]. Проте така правова оцінка конфлікту мало корегувалась з наявною реальністю, яка виразно демонструвала тотальну відсутність загально визнаних міжнародних правил та норм ведення війни, увиразнюючи її, архаїчний та варварський характер в царині всеосяжного використання необмеженого насильства проти всіх без виключення опонентів та контрагентів.

Як засвідчили подальші військово-політичні події агресором цинічно ігноруються принципи та норми міжнародного права, що регламентують питання законів та звичаїв війни, що свідчить про повернення противника до архаїчних практик, нівелювання самої ідеї «цивілізованої війни» як утопічної по своїй суті. Загальним мірилом військового конфлікту стало введення бойових дій армією окупантів без дотримання жодних чинних міжнародних конвенцій та нормативних правил, що автоматично перетворило її керманів та особовий склад на військових злочинців. Таким чином російсько-українська війна витлумачувалася як справедлива за своїм характером та сутністю.

Чималу роль в подальшій розробці тематики відіграли зовнішньополітичні та військові події, пов'язані з масштабним вторгненням армії агресора на територію України 24 лютого 2022 року, які змістовно розширили проблемне поле філософського дискурсу, що остаточно ствердився в модерній українській

гуманітаристиці як міждисциплінарний.

По мірі продовження конфлікту, його масштабування до розмірів конвенційної війни, експонентного зростання військової ескалації, посилення інтенсивності ведення бойових дій, появи нових фронтів збройного протистояння, в цілому змінюється загальна оптика погляду вітчизняної філософської спільноти на її характер, з'являються нові критерії оцінки типологізації війни, викристалізовується більш реальне та ґрунтовне розуміння онтологічної природи конфлікту, його деструктивного впливу на українське суспільство та світову спільноту.

У вітчизняному філософському дискурсі феномен війни під впливом нових чинників об'єктивної воєнної ситуації набуває нових смислових конотацій, які більш рельєфно увиразнюють його розуміння на сучасному етапі буття української нації.

Зокрема, було проведено низку круглих столів, де під час панельних дискусій та обговорення проблеми увиразнилася наявність в сучасному філософському дискурсі декількох теоретичних підходів та напрямків щодо інтелектуального осмислення війни [Війна як соціокультурний феномен. Круглий стіл «Філософської думки» 2022]. Зокрема, А.Єрмоленко розглядає її в більш широкому вимірі як боротьбу сучасної цивілізації проти варварства, яке презентує архаїчний соціокультурний світ минулого, зосередженого на реалізації мілітарної доктрини російського імперіалізму [Єрмоленко 2022]. Євген Бистрицький в цілій серії своїх філософських розвідок, розмірковуючи над онтологічною природою війни, доходить до висновку, що це війна «екзистенційного вибору», яка зумовлена зіткненням ідентичностей, «війна світів» [Бистрицький 2022].

Таким чином, війна набуває рис екзистенційного та онтологічного конфлікту між західноєвропейською цивілізацією, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях, та варварським сходом, який постулює насильство в якості універсального інструменту вирішення політичних протиріч. В даному випадку ми спостерігаємо повернення до ідеологічних настанов часів «холодної війни», які

тлумачать характер війни як жорстку конфронтацію між Заходом та Сходом, яке набуває виразних форм збройного протистояння військово-політичних блоків, один з яких перебуває в процесі інституалізаційного становлення.

Розмірковуючи над причинами збройного конфлікту, відзначимо ту обставину, що вони детерміновані ідеологічними настановами та специфічними особливостями російської імперської, радянської пострадянської культури, її історичними наративами, які позбавляють українців власної етнокультурної, національної суб'єктності та ідентичності, наголошуючи на уявній етноконфесійній спільності націй, яка визначається насамперед колишнім спільним історичним минулим. При цьому, як правило, за дужки виноситься та обставина, що політична спільність націй була створена завдячуючи військовій експансії території України Російською імперією, провадженні систематичного терору проти українського населення, яке розглядалось в культурному плані здебільшого як провінційне.

В даному контексті варто відзначити, що російсько-українська війна має всі прикметні ознаки та характеристики колоніального конфлікту, в якому колишня метрополія прагне, використовуючи псевдоісторичні аргументи сталих імперських наративів щодо органічної етнокультурної спорідненості народів, всупереч всім засадничим принципам та нормам міжнародного права, здійснити територіальну анексію суверенної держави, яка розглядається нею як невід'ємна складова її соціокультурного та політичного простору. В свою чергу, в українському науковому співтоваристві війна тлумачиться як національно-визвольна та антиколоніальна, оскільки ставить за кінцеву мету збереження української державності, власної етнокультурної самобутності.

Українські дослідники, аналізуючи особливості перебігу російсько-української війни, відзначають прямий та опосередкований вплив конфлікту на процес соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства, формування нової моделі та практик життя населення під час війни, що орієнтована на організацію активного збройного

опору окупантам, максимальну концентрацію сил та засобів для захисту країни, комплексну мілітаризацію всіх сфер життєдіяльності, включаючи й духовну. Одночасно, такі мислителі намагаються конструювати вірогідні сценарії розвитку ситуації щодо закінчення війни, організації нового світового порядку, включаючи й досить есхатологічні прогнози [Війна як соціокультурний феномен. Круглий стіл «Філософської думки» 2022].

В даному контексті в сучасному українському дискурсі активно дискутується питання презентації російсько-українського конфлікту як одного з воєн «нового типу». При цьому дослідники визначають той факт, що українсько-російська війна на початковій фазі мала ознаки «нової війни», а з 24 лютого 2022 року вона набула характеру класичної війни між державами [Війна як соціокультурний феномен. Круглий стіл «Філософської думки» 2022: 28]. Зазначимо одну деталь, на сьогоднішньому етапі розгортання конфлікту є достатні підстави стверджувати, що він набуває виразних ознак «тотальної війни» на виснаження наявних людських та матеріальних ресурсів України.

В основі теоретичного ядра сучасної війни покладена ідея легітимізації конфлікту, яка визначається, насамперед, політико-правовою доцільністю, що продиктована політичним прагматизмом та історичними наративами національно-визвольної війни, орієнтованої на організації відсічі агресору.

Висновки.

Таким чином, аналіз сучасного вітчизняного філософського дискурсу, присвяченого проблемам війни, дає підстави стверджувати про наявність декількох змістовних підходів та напрямків, які по-різному інтерпретують конфлікт.

В процесі дослідження встановлено, що по мірі розгортання та масштабування конфлікту в 2014-2024 роках істотним чином змінилася дослідницька візія предметного усвідомлення його характеру, засадничих ознак та причин.

Вітчизняний філософський дискурс, аналізуючи війну як складний та багаторівневий феномен соціокультурний феномен

демонструє певну еволюцію поглядів, розглядаючи її на початку як локальний конфлікт, зумовлений продовженням революції гідності, до його конфлікту як цивілізаційного, детермінованого жорстким зіткненням різних політичних та національних культур, що базуються на контроверсійних системах цінностей.

Перспективними напрямками дослідженнями ми вважаємо дослідження антропологічного характеру війни, який характеризується встановленням між суб'єктом та соціальною системою принципово нових соціальних

відносин, які вимагають від нього набуття, практичного закріплення та ефективного використання нових соціальних навичок й вмінь, що нормативно санкціонують використання сили та насильства (володіння зброєю, вбивство противника, ненависть до будь-якого ворога, цілеспрямоване та свідоме знищення його виробничої та соціальної інфраструктури, сакральних символів та знаків, тощо), сприяють предметному осмисленню себе як особистості в новій суспільно-політичній та побутовій реальності.

Бібліографічні посилання

- Бистрицький, Є. (2015). Проект війни: від ідентичності до насильства. *Філософська думка*, 1, 61-74.
- Бистрицький, Є. (2023). До онтології війни: чому військові дії, а не мирні перемовини. *Філософська думка*, 2, 74-98.
- Бистрицький, Є., Ситніченко, Л. (2022). Філософія і дискурс війни: конфлікт світів як межа комунікативної теорії Юргена Габермаса. *Філософська думка*, 3, 64-80.
- Війна й суспільство. Круглий стіл «Філософської думки». (2015). *Філософська думка*, 1, 6-60.
- Війна як соціокультурний феномен. Круглий стіл «Філософської думки». (2022). *Філософська думка*, 3, 7-58.
- Війна як соціокультурний феномен. Круглий стіл «Філософської думки». (2022). *Філософська думка*, 4, 105-144.
- Вяткіна, Н. (2022). Реальність інформаційної зброї. *Філософська думка*, 3, 115-118.
- Єрмоленко, А. (2022). Супротив замість перемовин. Відповідь Анатолія Єрмоленка Юргену Габермасу. *Філософська думка*, 3, 59-63.
- Йосипенко, С. (2022). Довге ХХ століття. *Філософська думка*, 3, 83-97.
- Лозниця, С. (2023). Історичні наративи: пропаганда, війна, політика примирення». *Філософська думка*, 3, 59-68.
- Павленко, П. (2023). Дискурс війни в євангельському віровченні у контексті нинішньої агресії Росії проти України (протестантський погляд). *Філософська думка*, 1, 75-85.
- Поліщук, О. (2018). Стратегічна дія та генеза «гібридної» війни. *Філософська думка*, 2.
- Пучков, О., Уваркіна, О. (2023). Філософія війни п'ятого виміру. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії*, 48, 126-132.
- Україна і світ після 24.02.2022. Круглий стіл «Філософської думки». (2023). *Філософська думка*, 1, 131-147.
- Шамрай, В. (2023). Війна як знецінення цінностей у глобальному світі. *Філософська думка*, 4, 5-20.

References

- Bystrytskyi, Ye. (2015). Proekt viiny: vid identychnosti do nasylstva [Project of war: from identity to violence]. *Filosofska dumka*, 1, 61-74. (in Ukrainian)
- Bystrytskyi, Ye. (2023). Do ontolohii viiny: chomu viiskovi dii, a ne myrni peremovyny [On the ontology of war: why military actions and not peace negotiations]. *Filosofska dumka*, 2, 74-98. (in Ukrainian)
- Bystrytskyi, Ye., Sytnichenko, L. (2022). Filosofiia i dyskurs viiny: konflikt svitiv yak mezha komunikatyvnoi teorii Yurhena Habermasa [Philosophy and the discourse of war: the conflict of worlds as the limit of Jürgen Habermas's communicative theory]. *Filosofska dumka*, 3, 64-80. (in Ukrainian)
- Loznytsia, S. (2023). Istorychni naratyvy: propahanda, viina, polityka prymyrennia» [Historical narratives: propaganda, war, politics of reconciliation]. *Filosofska dumka*, 3, 59-68. (in Ukrainian)
- Pavlenko, P. (2023). Dyskurs viiny v yevanhelskomu virovchenni u konteksti nynishnoi ahresii Rosii proty Ukrainy (protestantskyi pohliad) [The Discourse of War in Evangelical Faith in the Context of Russia's Current Aggression Against Ukraine (Protestant View)]. *Filosofska dumka*, 1, 75-85. (in Ukrainian)

- Polishchuk, O. (2018). Stratehichna diia ta heneza «hibrydnoi» viiny [Strategic action and the genesis of «hybrid» war]. *Filosofska dumka*, 2.
- Puchkov, O., Uvarkina, O. (2023). Filosofiia viiny piatoho vymiru [The philosophy of war of the fifth dimension]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filos.-politoh. Studii*, 48, 126-132. (in Ukrainian)
- Shamrai, V. (2023). Viina yak znetsinennia tsinnostei u hlobalnomu sviti [War as a devaluation of values in the global world War as a devaluation of values in the global world]. *Filosofska dumka*, 4, 5-20. (in Ukrainian)
- Ukraina i svit pislia 24.02.2022. Kruhlyi stil «Filosofskoi dumky» [Ukraine and the world after February 24, 2022. Round table «Philosophical thought». (2023). *Filosofska dumka*, 1, 131-147. (in Ukrainian)
- Viatkina, N. (2022). Realnist informatsiinoi zbroi [The reality of information weapons]. *Filosofska dumka*, 3, 115-118. (in Ukrainian)
- Viina y suspilstvo. Kruhlyi stil «Filosofskoi dumky» [War and society. Round table of «Philosophical Thought». (2015). *Filosofska dumka*, 1, 6-60. (in Ukrainian)
- Viina yak sotsiokulturnyi fenomen. Kruhlyi stil «Filosofskoi dumky» [War as a socio-cultural phenomenon. Round table «Philosophical thought». (2022). *Filosofska dumka*, 3, 7-58. (in Ukrainian)
- Viina yak sotsiokulturnyi fenomen. Kruhlyi stil «Filosofskoi dumky» [War as a socio-cultural phenomenon. Round table «Philosophical thought». (2022). *Filosofska dumka*, 4, 105-144. (in Ukrainian)
- Yermolenko, A. (2022). Suprotyv zamist peremovyn. Vidpovid Anatoliia Yermolenka Yurhenu Habermasu [Opposition instead of negotiations. Answer of Anatoly Yermolenko to Jürgen Habermas]. *Filosofska dumka*, 3, 59-63. (in Ukrainian)
- Yosypenko, S. (2022). Dovhe KhKh stolittia [The long 20th century]. *Filosofska dumka*, 3, 83-97. (in Ukrainian)